

УДК 342.95

Д. В. ЛАЗАРЄВ,*здобувач**Харківського національного університету внутрішніх справ*

МІСЦЕ ТА ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК СУБ'ЄКТІВ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ЩОДО ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Досліджено адміністративно-правовий статус спеціалізованих підрозділів органів внутрішніх справ у міжнародній взаємодії щодо протидії організованій злочинності; проаналізовано відповідну нормативно-правову базу; окреслено повноваження вказаних суб'єктів; визначено їх становище і роль.

Взаємодія, зокрема міжнародна, являє собою складну систему взаємозв'язків, відносин, що виникають між її суб'єктами. Зрозуміло, що така взаємодія повинна здійснюватися за певними правилами, нормами, стандартами, які гарантуватимуть її послідовність, узгодженість та ефективність. Тобто повинен певний регулятор, інструмент, за допомогою якого будуть встановлені однакові для усіх учасників співпраці правила та умови. На сьогодні в розпорядженні суспільства існує достатньо таких інструментів, завдяки яким можна впорядкувати функціонування тієї чи іншої соціальної системи – це і звичаї, і норми моралі, і корпоративні норми, і звичаї ділового обігу тощо. Однак з-поміж них найбільш універсальним та досконалим на сьогодні є право. Тож особливе значення у процесі організації та здійснення взаємодії щодо протидії організованій злочинності відіграє рівень її правового забезпечення.

Слід відзначити, що окремих аспектів окресленого питання у своїх дослідженнях торкалися В. Биков, В. Каламкарян, В. Волженкін, М. Бажанов, О. Джужа, Ю. Баулін, О. Шостко, В. Карташкін, О. Сав'юк, Є. Ляхов, С. Черніченко, І. Пшеничний, О. Виноградов, П. Біленчук, С. Єрєнова, О. Погребняк тощо. Однак, незважаючи на досить активний науковий інтерес дослідників до проблематики організованої злочинності, низка її моментів усе ще потребує суттєвого уточнення та наукового опрацювання. Зокрема це стосується питань місця та особливостей спеціалізованих підрозділів органів внутрішніх справ у міжнародній взаємодії щодо протидії організованій злочинності.

Передумови формування даної ланки у складі Міністерства внутрішніх справ України пов'язані із подіями кінця 80-х – початку 90-х років. Саме в цей час на території нашої та сусідніх держав відбувалися процеси перебудови

та докорінної зміни у системі як політичних, так і економічних відносин. Впроваджувалися нові методи та засоби управління економічною, соціальною, політичною та іншими найбільш важливими сферами суспільного життя. Як це дуже часто буває, зазначені зміни призвели до активізації злочинності, адже такі періоди, як правило, характеризуються появою прогалин у законодавстві, нескоординованістю та непослідовністю дій державних органів, у тому числі правоохоронних. Така ситуація призвела до виникнення нових форм організованої злочинності (наприклад рекет), які завдавали значної шкоди перш за все молодій економіці держави, яка тільки-но формувалася, опановуючи ринкові механізми і принципи.

У зв'язку із вищевикладеним метою даної статті є: дослідити адміністративно-правовий статус спеціалізованих підрозділів органів внутрішніх справ у міжнародній взаємодії щодо протидії організованій злочинності. Задля цього планується: проаналізувати відповідну нормативно-правову базу, окреслити повноваження вказаних суб'єктів міжнародної взаємодії щодо протидії організованій злочинності та визначити їх становище і роль.

Розвиток та урізноманітнення форм злочинності, яка ставала дедалі краще організованою та «захищеною» від правоохоронних органів, вимагали зміни підходів у сфері діяльності правоохоронних органів. Одним із найбільш цінних нормативно-правових актів у даній сфері, який запровадив низку важливих нововведень, став прийнятий у 1993 р. Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю». Даний закон був покликаний визначити основні напрямки, пріоритети та організаційно-правові основи загальнодержавної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю. Завданнями вказаного нормативно-

правового документа стали: створення загальних правових і організаційних засад у сфері боротьби з організованою злочинністю, сприяння її запобіганню та ліквідації; визначення системи державних органів, що проводять боротьбу з організованою злочинністю, та їх відносин; встановлення повноважень спеціальних державних органів щодо боротьби з організованою злочинністю та спеціальних заходів, що здійснюються ними; встановлення обов'язків інших державних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю; правове забезпечення фінансових, матеріально-технічних та інших умов, необхідних для боротьби з організованою злочинністю; забезпечення гарантій прав громадян і юридичних осіб під час здійснення заходів боротьби з організованою злочинністю [1].

Особлива цінність даного Закону полягає ще й у тому, що він створив нормативно-правове підґрунтя для діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю. Так, згідно із Законом України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» спеціальними підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ України є Головне управління по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, управління по боротьбі з організованою злочинністю в Автономній Республіці Крим, областях, містах Київ та Севастополь, які підпорядковуються відповідно Міністру внутрішніх справ України та начальнику Головного управління по боротьбі з організованою злочинністю [1]. Слід відзначити, що в Положенні про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового, фінансового та соціально-побутового забезпечення спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України, затвердженому Постановою Верховної Ради від 16 грудня 1993 р., визначено перелік органів, що входять до спецпідрозділів боротьби з організованою злочинністю органів внутрішніх справ [2].

Визначаючи місце та особливості спеціалізованих підрозділів органів внутрішніх справ у міжнародній взаємодії щодо протидії організованій злочинності значним чином визначаються поставленими перед ними цілями та завданнями.

Необхідно відзначити, що не існує єдиного нормативно-правового документу, який би закріплював перелік цілей та завдань діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, а також наданих їм повно-

важень, тобто основоположна (центральна) частина їх адміністративно-правового статусу розпорошена в різних нормативно-правових документах, що регламентують діяльність органів внутрішніх справ України, основними серед яких є: закони України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про міліцію», «Про оперативнорозшукову діяльність», Указ Президента «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України», спільний наказ ОВС та ЦУ СБУ Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю» тощо.

На нашу думку, до цілей діяльності вищезазначених спецпідрозділів слід віднести захист життя, здоров'я, права, свобод і законних інтересів людини та громадян, власності, природного середовища, а також інтересів суспільства і держави в цілому. Якщо ж підійти до мети діяльності досліджуваних суб'єктів більш конкретизовано, вузько, тобто з урахуванням специфіки їх функціонального призначення, то, з нашої точки зору, цілком можуть бути узяті цілі, що викладені в Законі України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», а саме: встановлення контролю над організованою злочинністю, її локалізація, нейтралізація та ліквідація; усунення причин і умов існування організованої злочинності [1]. Однак оскільки ми розглядаємо спецпідрозділи МВС як суб'єктів міжнародного співробітництва щодо протидії організованій злочинності, а також враховуючи той факт, що сьогодні питання боротьби із діяльністю транснаціональної (міжнародної) організованої злочинності постало особливо гостро, вважаємо, що викладений перелік варто доповнити й таким – як активна участь спецпідрозділів у міжнародній взаємодії з правоохоронними органами інших держав та міжнародних організацій з питань підтримки міжнародних законності та правопорядку, виявлення і припинення діяльності транснаціональних організованих злочинних утворень, надання іншої взаємної правової допомоги, передбаченої законодавством.

Щодо завдань спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ, то аналіз діючої нормативно-правової бази як основні дає змогу вказати такі: 1) виявлення та припинення діяльності стійких суспільно небезпечних організованих груп і злочинних організацій, які чинять злочини на внутрішньодержавному та

міжнародному рівнях, впливають на соціально-економічну та криміногенну ситуацію в окремих регіонах, у державі в цілому та на міжнародній арені; 2) запобігання виникненню таких організованих злочинних угруповань, вжиття заходів, спрямованих на підрив фінансово-економічної та матеріально-технічної бази їх діяльності; 3) боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, серед вищих посадових осіб, працівників судових, правоохоронних та контролюючих органів; 4) викриття й ліквідація злочинних схем, спрямованих на легалізацію доходів, одержаних у результаті злочинної діяльності організованих груп та злочинних організацій; 5) організація і проведення відповідної розвідувальної та аналітичної роботи; 6) забезпечення відшкодування збитків державі, а також фізичним і юридичним особам, завданих діяльністю організованих груп та злочинних організацій або корупційними діяннями; 7) активна взаємодія спеціальних підрозділів з іншими державними органами і посадовими особами, органами і посадовими особами місцевого самоврядування, громадськими об'єднаннями, а також правоохоронними та іншими компетентними органами і посадовими особами іноземних держав та міжнародних організацій; 8) постійне вдосконалення якості та підвищення ефективності діяльності, зокрема в частині зазначеної взаємодії, щодо протидії організований злочинності за рахунок впровадження відповідних новітніх науково обґрунтованих методик та технологій, використання міжнародного досвіду у цій сфері, надання державами взаємної матеріально-технічної підтримки тощо.

Для того, щоб спецпідрозділи ОВС могли реалізувати покладені на них цілі та завдання, їм надано низку повноважень. Так, скажімо, у ст. 12 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» закріплено, що при здійсненні заходів боротьби з організованою злочинністю спеціальним підрозділам по боротьбі з організованою злочинністю органів внутрішніх справ і Служби безпеки України надаються повноваження: заводити оперативно-розшукові справи; одержувати від банків, а також кредитних, митних, фінансових та інших установ, підприємств, організацій (незалежно від форм власності) інформацію і документи про операції, рахунки, вклади, внутрішні та зовнішні економічні угоди фізичних і юридичних осіб; залучати до проведення перевірок, ревізій та експертиз кваліфікованих спеціалістів установ,

організацій контрольних і фінансових органів; одержувати інформацію з автоматизованих інформаційних і довідкових систем та банків даних, створених Верховним Судом України, Генеральною прокуратурою України, Антимонопольним комітетом України, Фондом державного майна України, міністерствами, відомствами, іншими державними органами України; витребувати та одержувати від державних органів, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій (незалежно від форм власності) інформацію і документи; входити за службовими посвідченнями на територію, у приміщення, склади та сховища підприємств, організацій і установ (крім іноземних, дипломатичних представництв), незалежно від їх відомчої належності та форм власності, у пункти пропуску через державний кордон України та митниці, а також у виробничі приміщення громадян, які займаються підприємницькою діяльністю; у встановленому законодавством порядку опечатувати архіви, каси, приміщення чи інші сховища, брати їх під охорону, накладати арешт на грошові кошти та інші цінності фізичних та юридичних осіб, вилучати предмети і документи зі складанням відповідного акта [1]. Окрім указанного Закону, повноваження спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю також можуть визначатися іншими законодавчими актами, як-от законами «Про міліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність» тощо.

Що ж до повноважень спецпідрозділів по боротьбі з організованою злочинністю у сфері безпосереднього здійснення взаємодії з іноземними правоохоронними та іншими компетентними органами і посадовими особами, то тут слід відзначити ст. 7 Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», де закріплено, що міжнародне співробітництво у сфері боротьби з організованою злочинністю ґрунтується на нормах міжнародного права і чинного законодавства України, міждержавних і міжурядових договорах, двосторонніх відомчих угодах [1], а також п. 5.8 Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю, в якому зазначається, що спецпідрозділи сприяють удосконаленню міжнародного співробітництва у сфері боротьби з організованою злочинністю тощо [3].

Як бачимо із викладеного, у національному (внутрішньодержавному) законодавстві повноваження досліджуваних суб'єктів у сфері міжнародного співробітництва окреслюються фрагментарно та в найбільш загальному вигляді.

Однак на підставі вивчення змісту низки міжнародних нормативно-правових актів, таких, як: Рішення про спільні заходи боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав, Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти організованої злочинності, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне співробітництво тощо, – можемо зробити висновок, що до повноважень спецпідрозділів під час міжнародної взаємодії щодо протидії організованій злочинності належить: направлення запитів; виконання запитів; інформаційний обмін; проведення спільних операцій. Проте слід зауважити, що, як правило, реалізація цих повноважень здійснюється за посередництва інших

компетентних суб'єктів, наприклад Генерального прокурора України, Міністерства юстиції України, дипломатичних представництв, офіцерів зв'язку.

Враховуючи вищевикладене, можемо констатувати, що значення спеціальних підрозділів МВС у процесі протидії організованій злочинності як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівнях, важко переоцінити, адже вони перебувають, так би мовити, на лінії вогню в боротьбі із цим антисоціальним явищем. Спеціальні підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю знаходяться на вістрі наступальної протидії організованій злочинності, саме їх зусиллями здійснюється безпосередня практична реалізація більшості заходів з протидії організованій злочинності, в тому числі тих, що реалізуються спільно з іноземними компетентними органами і посадовими особами.

Список використаної літератури

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : закон України від 30 черв. 1993 р. № 3342-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 35. – Ст. 358.
2. Про затвердження Положення про порядок комплектування, матеріально-технічного, військового, фінансового та соціально-побутового забезпечення спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю Міністерства внутрішніх справ України : постанова Верховної Ради України від 16 груд. 1993 р. № 3720-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 4. – Ст. 20.
3. Про затвердження Інструкції про взаємодію правоохоронних органів у сфері боротьби з організованою злочинністю [Електронний ресурс] : наказ МВС України та СБУ від 10 черв. 2011 р. № 317/235. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0822-11>.
4. Транснациональная организованная преступность: дефиниции и реальность : монография / Дальневост. гос. у-нт, Юрид. ин-т ; Дальневосток. Центр по изуч. орг. преступности ; отв. ред. В. А. Номоконов. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та. 2001. – 375 с.
5. Александров Ю. В. Криминология : курс лекцій / Ю. В. Александров, А. П. Гель, Г. С. Семаков. – К. : МАУП, 2002. – 295 с.
6. Долгова А. И. Организованная преступность, ее развитие и борьба с ней / А. И. Долгова // Организованная преступность. – М. : Криминол. ассоциация, 1996. – С. 6–56.

Надійшла до редколегії 05.06.2012

ЛАЗАРЕВ Д. В. МЕСТО И ОСОБЕННОСТИ СПЕЦИАЛИЗИРОВАННЫХ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ КАК СУБЪЕКТОВ МЕЖДУНАРОДНОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ

Исследован административно-правовой статус специализированных подразделений органов внутренних дел в международном взаимодействии по противодействию организованной преступности; проанализирована соответствующая нормативно-правовая база; изложены полномочия указанных субъектов; определены их положение и роль.

LAZARIEV D. THE PLACE AND THE FEATURES OF SPECIAL POLICE UNITS AS THE SUBJECTS OF INTERNATIONAL COOPERATION AGAINST ORGANIZED CRIME

The administrative and legal status of special police units in the international cooperation against organized crime are researched, the relevant legal framework is analyzed, the powers of specified subjects are outlined, their position and role are defined.